

Hegel's Philosophy of Spirit

A Critical Guide

Ed. by Marina F. Bykova.

Cambridge, Cambridge University Press 2019. 306 s.

Kolektívna monografia, ktorá vyšla pod titulom, *Hegelova Filozofia ducha*, patrí k najnovším publikáciám z edície kritických príručiek (*Critical Guides*), ktoré ponúka vydavateľstvo Cambridge University Press. Editorkou knihy je Prof. Marina F. Bykova z North Carolina State University, ktorá sa dlhé roky venuje na vysoko profesionálnej úrovni Hegelovej filozofii, s dôrazom na jeho filozofiu výchovy a vzdelávania [*Bildung*]. Je autorkou publikácií, *Hegel's Interpretation of Thinking, The Mystery of Logic and the Secret of Subjectivity* a editorkou ďalšej kolektívnej monografie, *The German Idealism Reader: Ideas, Responses and Legacy*.

K vzniku monografie, ako píše editorka hneď v úvode knihy, viedol najmä nedostatok systematického spracovania Hegelovej *Encyklopédie filozofických vied*, predovšetkým jej tretej časti, *Filozofie ducha*, a to aj napriek skutočnosti, že anglosaské prostredie sa dlhodobo a dôkladne venuje recepcii a interpretácii tohto filozofického velikána. Súbor príspevkov od medzinárodne uznávaných odborníkov sa v recenzovanej publikácii z rôznych perspektív venuje práve Hegelovej *Filozofii ducha*, teda textom nachádzajúcim sa v spomenutej, tretej časti *Encyklopédie filozofických vied*. Každá zo širokého spektra štúdií má ambíciu priniesť nový, originálny pohľad na autora a jeho dielo, ktoré patrí už takpovediac ku kánonu západnej filozofie. Názory a problémy, ktoré Hegel artikuluje vo svojej *Filozofii ducha*, sú tak interpretované z pozícií filozofie mysle, filozofie práva, filozofie náboženstva, etiky, estetiky, sociálnej a politickej filozofie, pričom autori sa nevyhýbajú témam, ktoré sú vo filozofických diskusiách súčasnosti najviac relevantné.

Po prvom texte, v ktorom pod názvom „Introduction: Hegel's Encyclopaedia Philosophy of Spirit“ editorka stručne predstavuje *Filozofiu ducha* v kontexte celku Hegelovho myslenia, nasleduje dvanásť autorských štúdií, rozdelených do štyroch tematických celkov. Prvá časť (Part I.) je pomenovaná „Philosophy of Spirit and Hegel's Philosophical System“ a obsahuje príspevky dvoch autorov.

Paul Redding sa v štúdií „Logic of Hegel's Encyclopaedia Philosophy of Spirit“ zaoberá tým, akú úlohu hrá Hegelova *Logika* v jeho filozofii prírody a filozofii ducha. Redding zdôrazňuje, že Hegelov filozofický systém má kruhovú, nie lineárnu štruktúru, preto aj jeho jednotlivé časti, ktoré sa nikdy navzájom nevyučujú, musíme chápať vždy vo vzájomnej súvislosti. To platí aj v prípade jeho *Logiky*, v ktorej je jazyk najmä výsledkom intersubjektívnych sociálnych vzťahov. Druhým autorom prvej časti je Michael N. Forster. Jeho štúdia „The Origin and Character of Hegel's Concept of Geist“ rieši problematiku pôvodu a významu Hegelovho pojmu ducha [*Geist*], pričom poukazuje na skutočnosť, že aj tak často používaný

a zdanlivo samozrejmy pojem ako duch, nemusí byť interpretovaný pôvodným a správnym spôsobom. Ďalšie možné interpretácie sa Forster snaží načrtnúť práve vo svojom texte.

V druhej časti (Part II.), ktorá má názov „Philosophy of Subjective Spirit“ sa nachádzajú tri príspevky. Štúdiá Kennetha R. Westphala „Hegel’s Critique of Theoretical Spirit: Kant’s Functionalist Cognitive Psychology in Context“ sa venuje tak Hegelovmu odmietnutiu Kantovho transcendentálneho idealizmu, ako aj ďalšiemu rozvoju Kantovej kognitívnej psychológie v Hegelovej analýze teoretického ducha, rovnako ako v jeho *Psychológii*, *Antropológii*, *Fenomenológii ducha* a *Filozofii ducha*.

Text pod názvom „Derangements of the Soul“, ktorého autorkou je Allegra de Laurentiis, sa zaoberá Hegelovou recepciou problematiky duševných ochorení, teda stavov, keď vonkajšia a vnútorná realita splývajú pre dušu v jedno. Autorka delí svoj príspevok do piatich sekcií. V prvej sekcii sa venuje Hegelovej klasifikácii duševných porúch, ktoré on sám považoval za čisto ľudský fenomén. V druhej sekcii hovorí o najcitlivejšom období pre duševný vývin jedinca, o štádiu citiacej, resp. seba-pocitujúcej duše [*die fühlende Seele*], aby na to v tretej sekcii nadviazala rozborom duálnej povahy [*das Zweifache*] duševne chorého človeka. Vo štvrtnej sekcii Allegra de Laurentiis nachádza prekvapivé významové korelácie medzi Hegelovým a moderným, psychiatrickým chápaním duševných ochorení, pričom v poslednej, piatej sekcii si všíma ako Hegel dáva individuálne duševné poruchy do súvislosti s nezdravým politickým životom v spoločnosti.

V poslednom, treťom príspevku druhého tematického celku, ktorého autorom je Marcus Gabriel, čitateľ nájde pod titulom „Hegel’s Account of Perceptual Experience in His Philosophy of Subjective Spirit“ dôkladne vypracované a zároveň prekvapivé odpovede na dve základné otázky. V prvej sa autor pýta, akú úlohu skutočne zohráva perceptuálna skúsenosť v Hegelovej epistemológii, a v druhej ho zaujíma, aký je v Hegelovej neskorej psychológii z obdobia *Encyklopédie* vzťah medzi intuíciou, reprezentáciou a myslením.

Tretia časť kolektívnej monografie (Part III.) je príznačne nazvaná „Philosophy of Objective Spirit“. Zahŕňa príspevky štyroch autorov. Christian Krijnen sa vo svojej štúdii „The Idea of a Speculative Philosophy of Objective Spirit“ zamýšľa nad problematikou slobody, ako jednej z najzákladnejších determinácií ľudského rozumu. Sloboda je v novoveku rozumným [*vernünftig*] a objektívne zdôvodneným pojmom, no na druhej strane len vďaka slobode je rozum schopný objekty skutočne poznávať. Akékoľvek poznanie je teda aktom slobody, a to tak v Hegelovej *Logike*, ako aj v jeho *Filozofii práva*, či *Filozofii ducha*.

Autor najnovšej verzie anglického prekladu Hegelovej *Fenomenológie ducha*, Terry Pinkard, píše v štúdii „Objective Spirit: The Puls of Self-Consciousness“ o tom, aké ťažké je nájsť presnú definíciu objektívneho ducha. Zdôrazňuje, že ešte aj, alebo najmä dnes sa jednotlivé interpretácie od seba natoľko líšia, že často predstavujú úplne protichodné náhľady nielen na objektívneho ducha, ale aj na to,

čím Hegelova dialektická filozofia vôbec je. Pinkard preto vo svojom texte ponúka vlastný pohľad na túto problematiku, výklad, ktorý prostredníctvom pojmu sebauvedomenia predstavuje kompromis medzi historickým Hegelom a jeho aplikáciou na súčasné problémy a otázky.

V treťom texte tohto tematického celku, ktorý napísala editorka monografie, Marina F. Bykova, sa pod názvom „On Hegel’s Account of Selfhood and Human Sociability“ dozvedáme o dôležitosti ľudskej osobitosti a individuality, ktorú Hegel načrtáva už vo *Fenomenológii ducha*, no ktorá sa zároveň ani zďaleka nekončí dialektikou pána a raba, resp. jej prekonaním vo vzájomnom uznaní dvoch slobodných subjektov. Hegelovo chápanie pojmu Ja [*self*], ktoré podľa Bykovej patrí k najvplyvnejším v dejinách západného myslenia, je ďalej systematicky rozpracovávané v jeho *Encyklopédii*, čo napokon ukazuje, že Hegel rozhodne nebol takým silným metafyzikom, za akého sa zvykne považovať.

Ďalší príspevok, „Hegel’s Idea of State“, ktorého autorom je Stephen Houlgate, prináša nový pohľad na vzťah slobody a štátu. Štát je v Hegelovom ponímaní prekonaním individuálnej slobody jednotlivca, nie však jej zrušením, ale jej pozdvihnutím na úroveň univerzálnej slobody, teda slobody pre všetkých jednotlivcov, ktorí sa na ňom zúčastňujú. Túto univerzálnu slobodu, ktorú si ale nemožno zamieňať s modernou demokraciou, musí štát garantovať prostredníctvom rozumného práva, pretože ústava nesmie byť manifestáciou vôle, ale prejavom ducha.

Posledný, štvrtý tematický celok (Part IV.) je venovaný „Philosophy of Absolute Spirit“. Zahajuje ho štúdia Angelicy Nuzzoovej „The ‘Absoluteness’ of Hegel’s Absolute Spirit“. Autorka v si v nej kladie otázku, prečo Hegel vo svojom filozofickom systéme používa prídavné meno absolútny a príslovku absolútne [*absolute*] v inom významovom kontexte ako podstatné meno absolútno [*the Absolute*]. Kým prvé dve majú za úlohu bližšiu špecifikáciu dvojznačných a pomerne abstraktných pojmov, ako sú napr. duch, pravda, idea, jednota, pojem atď., to druhé zostáva aj v štádiu, keď duch prekonáva svoju konečnosť a dosahuje poznanie seba samého vo svojej podstate [*Wesen, Essence*], otvorenou otázkou.

Allen Speight sa v texte „Art as a Mode of Absolute Spirit: The Development and Significance of Hegel’s Encyclopaedia Account of the Philosophy of Art“ zaoberá témou pozície filozofie umenia v Hegelovej *Encyklopédii filozofických vied*. Hegel filozofii umenia vyhradzuje, možno trochu paradoxne, miesto na konci *Logiky ako vedy*. Speight si preto kladie za cieľ dôkladne preskúmať vývoj Hegelových náhľadov na umenie a estetiku hlavne, ale nie výlučne v texte multidimenzionálnej *Encyklopédie*. Monografiu uzatvára príspevok Roberta R. Williama „Art, Logic and the Human Presence of Spirit in Hegel’s Philosophy of Spirit“. Autor v ňom, na báze jednoty v diferencii nekonečného s konečným, v Hegelovej filozofii podrobne analyzuje problematiku vzťahu logiky, náboženstva a umenia ako neustálej prítomnosti ľudského v božskom.

G. W. F. Hegel patrí k najčítanejším autorom západnej filozofie a jeho myšlienky sú jednými z najdiskutovanejších v rámci dejín západného myslenia. Často sa môže zdať, že u Hegela už nemožno nájsť nič nové a že neustála snaha o nachádzanie neopozieraných, originálnych prístupov k jeho textom so sebou nutne prináša len ďalšie rozširovanie interpretačných perspektív. Takáto široká perspektíva nemusí nutne vyhovovať všetkým čitateľom, niektorí môžu namietat', že sa ten pôvodný, historický Hegel v nánose rôznorodých interpretácií akosi stráca. Na druhej strane však treba povedať, že Hegelova originalita a genialita spočíva práve v aktuálnosti jeho myšlienok v rôznych obdobiach a rôznych kontextoch. Kolektívna monografia *Hegelova Filozofia ducha* tento trend súčasnej filozofie len potvrdzuje.

Kristína Bosáková

Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika, Košice
kristina.bosakova@upjs.sk

Felix Borecký: Imaginace, a priori, hloubka

Estetika Mikela Dufrenna

Praha, Malvern 2019. 204 s.

V 50. letech minulého století se v porovnání se spisy jeho slavnějších fenomenologických kolegů dílo Mikela Dufrenna nacházelo spíše na okraji pozornosti, jinak tomu nebylo ani v 60. letech, kdy bylo zastíněno silnější generací „mistrů podezírání“. Dufrenne ovšem přináší promyšlenou teorii estetického vnímání, která je nepochybně originální, byť se v některých ohledech jeví málo konzistentní. Dufrenne chápe imaginaci jako něco, co nás přivádí k realitě. V podstatě si vybírá logické a priori a „odlogičťuje“ ho. Navíc pracuje s tímto pojmem dvourovinně a zdánlivě nesmiřitelně: jako s něčím vázaným na dějiny a kulturu a zároveň nutným a obecným. V jeho koncepci se mimo jiné odrážejí protichůdné vlivy Kanta a fenomenologické filosofie. I kvůli tomu sice v jeho díle najdeme místa působící přinejmenším rozporuplně, přesto však Dufrenne dokázal zformulovat pozoruhodnou koncepci estetické zkušenosti orientovanou na smyslové vnímání a poznání.